

**Vabariigi Valitsuse määruse
„Sarve maastikukaitseala kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI**

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Määrusega ei võeta kaitse alla uut ala, vaid olemasolevale kaitstavale loodusobjektile kehtestatakse uus kaitse-eeskiri ning korrigeeritakse piire. Määrusega liidetakse osa Natura 2000 võrgustikku kuuluvast Väinamere linnu- ja loodusalast olemasoleva Sarve maastikukaitsealaga ja kehtestatakse uus kaitse-eeskiri.

Sarve maastikukaitseala (edaspidi *kaitseala*) asub Hiiu maakonnas Pühalepa vallas Sarve, Soonlepa, Aruküla ja Heltermaa külas. Kaitseala kogupindala on 816 ha.

Kaitseala moodustati Hiiumaa rajooni Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee 30. juuli 1973. a otsusega nr 76 kui kohaliku tähtsusega maastikukaitseala. Praegu kehtiv Sarve maastikukaitseala kaitse-eeskiri ja välispiiri kirjeldus on kinnitatud Vabariigi Valitsuse 27. augusti 1996. a määrusega nr 219 „Sarve maastikukaitseala kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse kinnitamine”.

Vastavalt looduskaitseseaduse § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni looduskaitseseaduse alusel kehtestatakse uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut kaitseala, vaid kinnitatakse olemasolevale kaitsealale kehtivatele õigusaktidele kohane kaitsekord.

Eelnõukohase määrusega muudetakse looduskaitseseaduse § 13 lõike 1 alusel olemasoleva kaitseala kaitse-eesmärke, kaitsekorda ja piire. Muudatuse on tinginud vajadus tagada paremini loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüüpide kaitse. Moodustatav kaitseala hõlmab osa Natura võrgustikku kuuluvast Väinamere loodus- ja linnualast.

Määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti Hiiu-Lääne-Saare regiooni kaitse planeerimise spetsialist Andres Miller (tel 463 6829, e-post andres.miller@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti kaitse planeerimise peaspetsialist Roland Müür (tel 627 2184, e-post roland.myyr@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti õigusosakonna jurist Kristiin Jääger (tel 680 7424, e-post kristiin.jaager@keskkonnaamet.ee), eksperdihinnangu on andnud T. Aasma, keeleliselt toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse alla võtmise eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala eesmärk on kaitsta haruldasi ja teadusliku väärtusega geoloogilisi objekte – Limneamere rannavalle – ning nendega seotud looduslikke ja poollooduslikke lookooslusi, eelkõige lookaasikuid. Kaitstakse elupaigatüüpe, mida nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (loodusdirektiiv)

nimetab I lisas, neid liike ja nende elupaiku, mida loodusdirektiiv nimetab II või IV lisas, neid liike, mida Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (linnudirektiiv) nimetab I või II lisas, ning mitmeid teisi kaitsealuseid liike ja nende elupaiku.

Kaitstavad elupaigatüübid on rannikulõukad (1150* – sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt loodusdirektiivi I lisale, kusjuures tärniga on tähistatud esmatahtsad elupaigad), püsitaimestuga kivirannad (1220), rannaniidud (1630*), kadastikud (5130), kuivad niidud lubjarikkal mullal (*olulised orhideede kasvualad – 6210), lood (alvarid – 6280*), sinihelmikakooslused (6410), puisniidud (6530*), liigirikkad madalsood (7230) ja puiskarjamaad (9070). Kaitstavad loodusdirektiivi II lisas nimetatud taimeliigid on kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) ja soohiilakas (*Liparis loeselii*), mis on ühtlasi II kaitsekategooria liigid, ja madal unilook (*Sisymbrium supinum*), mis on III kaitsekategooria liik. Kaitstavad loodusdirektiivi IV lisas nimetatud liigid on nõmme-tähniksiniitiib (*Maculinea arion*) ja valgelaup-rabakiil (*Leucorrhinia albifrons*), mis on ühtlasi III kaitsekategooria liigid. Kaitstav linnudirektiivi I lisas nimetatud liik on nõmmelõoke (*Lullula arborea*) ja kaitstav linnudirektiivi II lisas nimetatud liik on suurkoovitaja (*Numenius arquata*), mis mõlemad on ühtlasi III kaitsekategooria liigid. Kaitsealal kaitstavad II kaitsekategooria liigid on müür-raunjalg (*Asplenium ruta-muraria*), pruun raunjalg (*Asplenium trichomanes*), punane tolmpä (*Cephalanthera rubra*), täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata subsp. cruenta*), harilik muguljuur (*Herminium monorchis*), kärbesõis (*Ophrys insectifera*), jumalakäpp (*Orchis mascula*), turd-lühikupar (*Brachytheceium turgidum*), jäik keerdsammal (*Tortella rigens*), Bloxami punalehik (*Entoloma bloxamii*), värviline lehtervahelik (*Leucopaxillus compactus*), kroonliudik (*Sarcosphaera coronaria*), vask-porosamblik (*Cladonia convoluta*) ja loo-rebasesamblik (*Vulpicida tubulosus*) ning III kaitsekategooria liigid on tumepunane neiuvaip (*Epipactis atrorubens*) ja harilik särasamblik (*Fulgensia bracteata*).

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eelduseks ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus. Sarve maastikukaitseala kaitse all olemise eelduseks on kaitse-eesmärgiks seatud väärtuste ohustatus ja haruldus, aga ka tüüpilisus, teaduslik ja ajaloolis-kultuuriline väärtus, samuti rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus. Kõrgelt hinnatud on ka Sarve lookaasikute esteetiline väärtus, kaunid vaated merele ja merelt ning pärandkoosluste ja liikide kirev mitmekesisus.

Ohustatud rannikuelupaigatüübid rannikulõukad (1150*), püsitaimestuga kivirannad (1220) ja rannaniidud (1630*) on eriti tundlikud merereostuse suhtes. Samas on just rannikuelupaigad olulised elustiku, sh linnustiku rohkuse ja mitmekesisuse poolest. Rannikuelupaiku ja sealset linnustikku kaitstakse rahvusvaheliselt lisaks loodusdirektiivile veel linnudirektiivi ja Ramsari konventsiooniga (konventsioonist täpsemalt edaspidi). Rannikuelupaikadest on rannaniidud ka haruldane poollooduslik kooslus.

Ohustatud ja haruldased poollooduslikud elupaigatüübid on peale rannaniitude (1630*) veel kadastikud (5130), kuivad niidud lubjarikkal mullal (*olulised orhideede kasvualad – 6210), lood (6280*), sinihelmikakooslused (6410), puisniidud (6530*) ja puiskarjamaad (9070). Kunagi laialt levinud poollooduslikud kooslused on majandamisest väljalangemise tõttu muutunud haruldaseks. Elupaigatüüpi puiskarjamaad kuuluvad Sarvel peamiselt lookaasikud, mida 2010. aasta statistilise metsainventuuri andmete põhjal on Eestis metsamaal vaid 5000 ha ehk 0,7% metsamaast. Eriti ohustatud poollooduslikud elupaigatüübid on lood ja puisniidud. Loopealsed on kogu maailmas väga piiratud levikuga, mis teeb nad

globaalselt haruldasteks ja seetõttu erilist kaitset vajavateks kooslusteks. Lisaks Eestile leidub loopealseid arvestataval hulgal veel vaid Rootsi suurtel saartel, eelkõige Ölandil ja Ojamaal. Puisniite, mida 20. sajandi alguses oli Eestis sadu tuhandeid hektareid, on praegu hoolduses alla 1000 ha. Mujal maailmas on puisniidud olnud laiemalt levinud veel Kesk- ja Lõuna-Rootsis (eriti Ojamaal) ning Lõuna-Soomes (eriti Ahvenamaal), vähemal määral ka teistes Läänemere-äärsetes maades ja kohati mujal Euroopas. Eesti puisniitudel on registreeritud üle 600 soontaimeliigi, mis moodustab ligi 40% Eesti floorast. Lääne-Eesti lubjarikastel puisniitudel leidub ühel ruutmeetril tavaliselt üle 50 soontaimeliigi, mis on tunduvalt rohkem kui üheski teises metsavööndi taimekoosluses. Kuuel puisniidul on kirjeldatud enam kui 60 liiki ruutmeetril, sealhulgas Laelatu puisniidul 76. Selline liigirikkus tõstab Eesti puisniidud maailma taimekoosluste seas esimeste sekka.

Ohustatud soelupaigatüüpi liigirikkad madalsood (7230) on Eestis 30 000 ha. Paljude sooniitide seisundit on halvendanud varasem kuivendamine, mis on kohati uuesti aktuaalseks muutumas, eeskätt ümbritsevate metsade kuivendamisel või vanade kuivendussüsteemide taastamisel. Hoolduses on soostunud niite tänapäeval vaid veidi üle 1000 ha. Hoolduse lõppemisel ohustab madalsoid kulustumine, mätastumine ja võsastumine.

Kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*) on levinud kogu Eestis, kuid lubjalembese liigina valdavalt Põhja- ja Lääne-Eestis, kõige enam Saare-, Harju- ja Raplamaal. Eestis on kuldkinga peamised elupaigad salu-, loo- ja laanemetsad või neist pikaajalise inimtegevuse tulemusena kujundatud puisniidud, harvem soo- ja kõdusoometsad. Kaunis kuldking on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks, seda leiukohtade mõningase vähenemise tõttu. Kauni kuldkinga kasvukohti ohustavad liigi kaitse tegevuskava põhjal peamiselt metsaraie ja võsastumine, vähem ehitustegevus ja kuivendus.

Soohiilakas (*Liparis loeselii*) on Eestis oma leviku põhjapiiril, kasvades meist loode pool vaid Ahvenamaa saartel ja nende naabruses Rootsi rannikul. Lubjalembese liigina on soohiilakas levinud rohkem Lääne-Eestis, kuid üksikuid leiukohti on teada ka mujal Eestis. Kokku on Eestis umbes poolsada enam-vähem elujõulist populatsiooni, kuid enamasti on neis leitud vaid üksikuid taimi, sest taimed on raskesti märgatavad ning igal aastal maapealset osa ei moodusta. Soohiilakas on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohualtiks. Soohiilaka kasvukohti ohustab liigi kaitse tegevuskava järgi peamiselt kuivendamine ja võsastumine.

Madal unilook (*Sisymbrium supinum*) on lubjalembene liik ja paikneb Eestis oma levila kirdepiiril. Tänapäeval on suurimad leiukohad karjäärides, varem on leide olnud rohkem loodudelt ja paemurdudest. Madal unilook on III kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks. Peamised kasvukohtade ohutegurid on madala unilooaga kaitse tegevuskava järgi kamardumine, ehitustegevus, kinnikatmine ja üleujutamine.

Nõmme-tähniksinitiib (*Maculinea arion*) on Eestis liivanõmmedel ja loopealsetel elav haruldane liblikaliik. Liigi elutegevus on tihedalt seotud nõmm-liivatee ja erinevate raudsikuliikidega. Nõmme-tähniksinitiib on III kaitsekategooria liik. Liigi kaitse tegevuskava andmetel on liigi levila igal pool Euroopas kahanemas, seda eriti leviku põhjapiiril. Liiki ohustab talle sobimatu inimtegevus või sobiva inimtegevuse, näiteks kariloomade mõõduka karjatamise lakkamine.

Valgelaup-rabakiil (*Leucorrhinia albifrons*) on Eestis levinud kõikjal, sh Saare- ja Hiiumaal, kus leidub rabalaukaid või muid sobilikke seisuveekogusid. Valgelaup-rabakiil on III kaitsekategooria liik. Liigi kaitse tegevuskava andmetel on liigi levila Lääne-Euroopas katkendlik ja arvukus väheneb. Liiki ohustab veekogude reostumine ja veerežiimi muutused.

Nõmmelõoke (*Lullula arborea*) on kaitseala loopealsetele iseloomulik liik ja lookoosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab liigi soodsa seisundi. Liik on seatud kaitse-eesmärgiks esinduslikkuse ja iseloomulikkuse tõttu sellel alal. Eestis on nõmmelõoke üldlevinud, kuid vähearvukas haudelind, läbirändaja ja ebaregulaarne talvituja. Eesti Ornitoloogiaühingu andmeil pesitseb Eestis 10 000 – 20 000 paari nõmmelõokesi, peamiselt nõmme- ja loometsades ning loodudel ja raiesmikes. Nõmmelõoke on III kaitsekategooria liik.

Suurkoovitaja (*Numenius arquata*) on üle Eesti hajusalt levinud haudelind, kes asustab mitmesuguseid avamaastikke (jõeluhti, rannaniite, põllumajandusmaastikke, aga ka lagerabasid ja soid) ning puudub piirkondadest, kus on valdavad suured metsamassiivid. Eestis pesitseb liigi kaitse tegevuskava andmetel umbes 3000–5000 paari suurkoovitajaid, mis moodustab umbes 7% Euroopa asurkonnast. Liigi arvukuse langus on stabiliseerunud, kuid see on umbes kaks korda madalam 1980. aastate lõpu arvukusest. Peamised ohutegurid on elupaikade hävimine inimtegevuse tagajärjel ja intensiivpõllumajandus. Suurkoovitaja on III kaitsekategooria liik.

Müür-raunjalg (*Asplenium ruta-muraria*) on Eestis harva, peamiselt Lääne-Eestis esinev lubjalembene igihaljas sõnajalgtaim, kes eelistab kasvada paepragudes ja -müüridel ning paeklibul nii päikselistes kui ka varjulistes kohtades. Müür-raunjalg on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohualtiks.

Pruun raunjalg (*Asplenium trichomanes*) on Eestis harva, peamiselt Lääne-Eesti saartel ja mandri loodeosas esinev lubjalembene igihaljas sõnajalgtaim, kes eelistab kasvada paepragudes ja -müüridel varjulistes kohtades. Pruun raunjalg on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohualtiks, sest liigi arvukus on vähenev.

Punane tolmphea (*Cephalanthera rubra*) on Eestis üks haruldasemaid käpaliseliike, olles levinud peamiselt Lääne- ja Põhja-Eestis. Liik eelistab lubjarikast poolvarjulist kasvukohta loometsades, puisniitudel, põõsastikes, vahel ka klibustel teeservadel. Punane tolmphea on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohualtiks, sest liigi levila on käpaliste sugukonna (*Orchidaceae*) kaitse tegevuskava andmetel viimase 40 aastaga kolmandiku võrra kahanenud. Kasvukohti ohustab eeskätt kinnikasvamine ja killustumine ning ehitustegevus.

Täpiline sõrmkäpp (*Dactylorhiza incarnata subsp. cruenta*) on kaitseala loopealsetele iseloomulik liik ja lookoosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab liigi soodsa seisundi. Liik on seatud kaitse-eesmärgiks esinduslikkuse ja iseloomulikkuse tõttu sellel alal. Eestis on liik üsna haruldane, levides peamiselt Lääne-Eestis ja saartel ning eelistades elupaigana lubjarikkaid soostunud niite, madalsoid ja niiskeid loopealseid. Täpiline sõrmkäpp on II kaitsekategooria liik. Tema populatsioonid on enamasti vähearvukad.

Tumepunane neiuvaip (*Epipactis atrorubens*) on kaitseala loopealsetele ja klibuvallidele iseloomulik liik ning lookoosluste ja rannavallide kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab ka selle liigi soodsa seisundi. Liik on seatud kaitse-eesmärgiks esinduslikkuse ja iseloomulikkuse

tõttu sellel alal. Eestis on liik arvukamalt levinud just Lääne-Eestis, eelistades väga kuivi kasvukohti: loometsi, klibuvalle, kuivemaid looniite, paiguti ka liivaseid rannavalle. Tumepunane neiuvaip on III kaitsekategooria liik. Enne 1971. aastat Eestis registreeritud leidudest on käpaliste sugukonna (*Orchidaceae*) kaitse tegevuskava andmetel 16% praeguseks kadunud, peamiselt kasvukohtade võsastumise tõttu.

Harilik muguljuur (*Herminium monorchis*) on Eestis oma levila põhjapiiril, kasvades madala rohustuga lubjarikastel soostunud ja rannaniitudel, niisketel loopealsetel ja allikasoodes. Liik levib Eestis peamiselt läänesaartel ja mandri lääneosas. Harilik muguljuur on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks. Liigi areaal Eestis on käpaliste sugukonna (*Orchidaceae*) kaitse tegevuskava andmetel viimase 40 aasta jooksul kahanenud ligi 27%, seda eriti mandril ja peamiselt kuivenduse tõttu.

Kärbesõis (*Orphys insectifera*) on Eestis oma levila kirdepiiril ning levinud rohkem läänesaartel ja Loode-Eestis, vähem Lääne- ja Põhja-Eestis ning Võrtsjärvest ida pool. Kärbesõis eelistab lubjarikkaid lagedamaid ja niiskemaid kasvukohti, kuid võib kasvada ka päris kuivadel loodudel. Kärbesõis on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks. Viimase 40 aastaga on liigi areaal käpaliste sugukonna (*Orchidaceae*) kaitse tegevuskava andmetel Eestis kahanenud 23% võrra. Peamised ohutegurid on avakoosluste kadumine ja veerežiimi muutused.

Jumalakäpp (*Orchis mascula*) on Eestis levila kirdepiiril ning kasvab põhiliselt Lääne-Eesti ja läänesaarte puisniitudel, loodudel ja loometsades. Jumalakäpp on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks. Liigi levila on käpaliste sugukonna (*Orchidaceae*) kaitse tegevuskava andmetel Eestis 28% kahanenud võrreldes perioodiga enne 1971. aastat. Peamine ohutegur on avakoosluste kadumine ja elupaikade killustumine.

Turd-lühikupar (*Brachythecium turgidum*) on Eestis väga haruldane, vaid kümnekonna leiukohaga, peamiselt läänesaarte niisketel kivistel rannaniitudel ja loodudel leiduv samblaliik. Turd-lühikupar on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks.

Jäik keerdsammal (*Tortella rigens*) on Eestis laialipillatuna peamiselt läänesaartel leiduv samblaliik. Liik kasvab loodude valgusküllastes kooslustes kas ilma mullata või väga õhukese mullakihiaga lubjakividel või -plaatidel, Eestis teadaolevalt 18 kasvukohas. Jäik keerdsammal on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohualtiks.

Bloxami punalehik (*Entoloma bloxamii*) on Eestis vaid Lääne-Eestis leiduv šampinjonilaadsete seltsi kuuluv seeneliik, mille spetsiifiline elupaik on avatud loopealsed. Bloxami punalehik on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks. Teadaolevaid kasvukohti on Eestis kümnekond, kuid nende arv on stabiilne.

Värviline lehtervahelik (*Leucopaxillus compactus*) on Eestis teadaolevalt 14 leiukohaga, kuid stabiilse arvukusega mittesöödav seeneliik, millel arvatakse olevat mõningaid raviomadusi. Kasvab peamiselt Lääne-Eestis ja saartel laialehistes metsades ja puisniitudel, on lubjalebene. Värviline lehtervahelik on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks.

Kroonliudik (*Sarcosphaera coronaria*) on kottseente hõimkonda kuuluv lubjalembene mürgine seen, kes kasvab valdavalt lookuusikutes, -kadastikes ja -männikutes, aga ka nõmmemännikus. Eestist on liiki leitud peamiselt Rapla ja Saare, aga ka Lääne ja Hiiumaakonnast. Kroonliudik on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohualtiks.

Vask-porosamblik (*Cladonia convoluta*) on Eestis teadaolevalt ligi paarikümnes kasvukohas, kuid seni vaid Hiiumaal Sarve ja Saaremaal Sõrve piirkonnas leiduv samblikuliik. Liik kasvab maapinnal kuivadel lubjarikastel niitudel ja loopealsetel. Vask-porosamblik on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohualtiks.

Harilik särasamblik (*Fulgensia bracteata*) on Eestis üsna sage läänesaarte loopealsetel, harvem mandriosas. Harilik särasamblik on III kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks.

Loo-rebasesamblik (*Vulpicida tubulosus*) on Eestis Saaremaalt, Hiiumaalt, Osmussaarest ja Vormist teada olev loodudel kasvav maapinnasamblik, kes võib mõnikord loodudel asustada ka puude ja põõsaste tüvesid. Loo-rebasesambliku registreeritud kasvukohti on 13, neist üks asub Saaremaal ja ülejäänud Hiiumaal. Loo-rebasesamblik on II kaitsekategooria liik, mille seisundit on Eesti punase nimestiku järgi hinnatud ohulähedaseks. Liiki peetakse Läänemere saarte endeemiks ning see kasvab peale Eesti veel Rootsis Ölandil ja Ojamaal.

Kaitseala on tüüpiline ja ilmekas näide Kagu-Hiiumaale omastest loopealsetest ja lookaasikutest. Limneamere rannavallidel ja Siluri ajastu Juuru lademe lubjakivides olevatel kivististel on suur teaduslik väärtus. Kaitsealal on ajalooline-kultuuriline väärtus, sest Sarve poolsaar hakkas jääajajärgse maakerke tulemusena mere alt vabanema juba Limneamere II staadiumil (umbes 4000 aastat tagasi) ja ulatub praeguseks juba 12,7 m üle merepinna. Seal on säilinud ajalooline asustumusmuster ja välja on kujunenud poollooduslikud kooslused. Esteetiliselt väärtuslikud on eelkõige vaated loopealsetele ning rannalt merele ja laidudele, samuti lookaasikud.

Rahvusvahelisest lepingust tuleneva kohustuse mainimine on asjakohane, kuna kaitseala Soonlepa lahe äärne rannik on osa rahvusvahelise tähtsusega märgalast Hiiumaa laiud koos Käina lahega (nn Ramsari ala). Koos paljude teiste riikidega (158 riiki) on Eesti (1993. aastal) ühinenud Ramsari konventsiooniga, mille eesmärk on kaitsta kogu maailma märgalaid, kuna nende pindala ja väärtus väheneb pidevalt kuivendamise, reostamise ja majandusliku kasutuselevõtu tõttu. Konventsioonis rõhutatakse märgalade suurt ökoloogilist rolli, seda eriti veelindude rände-, puhke- ja pesitsuspaikadena. Kõik konventsiooniga liitunud riigid peavad rakendama meetmeid märgalade kaitseks ja esitama vähemalt ühe märgala rahvusvahelise tähtsusega märgalade nimistusse. Eesti on sellesse nimekirja esitanud 17 märgala, sh Hiiumaa laiud koos Käina lahega (nimekirjas 17. juunist 1997) pindalaga 17 700 ha. Ramsari ala Hiiumaa laiud koos Käina lahega on globaalselt oluline rändlinnuliigile valgepõsk-lagle (*Branta leucopsis*), mis on linnudirektiivi I lisa liik ja ühtlasi III kaitsekategooria liik. Kaitseala põllud ja looniidud on olulised toitumisalad eriti sügisel rändel olevatele valgepõsk-lagledele. Kaitseala jääb tervikuna Lääne-Eesti saarestiku biosfääri programmialale, mis on UNESCO programmiga MAB (Man and Biosphere) haaratud ala haridus-, seire- ja uurimistöö korraldamiseks ning loodusvarade kaitse ja säästliku kasutamise ühitamiseks.

2.2. Loodusobjekti kaitse alla võtmise otstarbekus

Kaitseala on loodud 1973. aastal haruldaste ja teadusliku väärtusega geoloogiliste objektide (Limneamere rannavallide) ja klibumuldadel kasvavate haruldaste lookaasikute kaitseks. Kaitsealaga liidetav Väinamere hoiuala osa on kaitse all alates 2007. aastast. Kaitsealal on teada 53 kaitsealust, sh viis loodusdirektiivi liiki. Põlise inimastutusega kaitsealal on esindatud kolmteist elupaigatüüpi, mis vastavad loodusdirektiivi I lisale ja mis asuvad vähemalt 685 hektaril (84% kaitsealast). Loodusväärtuste suure kontsentratsiooni tõttu on otstarbekas jätkata ala kaitsmist. Lookoosluste paremaks kaitsmiseks laiendatakse piirneva Väinamere hoiuala arvel kaitseala Aruküla sihtkaitsevööndit (107 ha võrra) ning loo- ja rannikukoosluste tõhusamaks kaitsmiseks moodustatakse senise piiranguvööndi arvelt uus sihtkaitsevöönd (89 ha). Aruküla sihtkaitsevööndi laiendus ja uus Ristiranna sihtkaitsevöönd hõlmavad mõlemad kõige väärtuslikuma ja liigirikkama osa säilinud looladest. Sihtkaitsevööndi kaitsekord tagab väärtuslike loolade säilimise ja nende sihipärasema hooldamise. Kaitseala piiranguvööndiga liidetakse kaitseala põhjapiiril asuv Väinamere hoiuala riba (16 ha), et vähendada eri tüüpi kaitstavate alade vaheldumisi paiknemist ja tükeldatust.

Enamik kaitstavaid elupaigatüüpe on inventeeritud 2001. aastal (T. Tuulik, K. Vahtra) ja seni Väinamere hoiualal olnud osas 2010. aastal (M. Talvis OÜ-st Metsaruum). Poollooduslike koosluste täpsustavaid inventuure on tehtud 2010. aastal (M. Mesipuu) ja 2011. aastal (M. Talvis). Seni inventeerimata või ammu inventeeritud alad inventeeriti 2012. aastal (M. Mesipuu) kaitsekorralduskava koostamise käigus. Poollooduslike koosluste elupaigatüübid on kantud keskkonnaregistrisse (andmed on aluseks toetuste taotlemisele, kaart on vaadatav ka Maa-ameti geoportaalis). 2012. aasta elupaigatüüpide inventuuri käigus määrati kuus uut elupaigatüüpi, mida varem kaitsealalt teada ei olnud.

Ida-Sarve sihtkaitsevööndi seenestikku uuriti 2001. aastal Eesti-Soome mükoloogide ühisekspeditsiooni käigus. 2008. aastal inventeerisid kaitseala seenestikku K. Kalamees ja V. Liiv. Samblaid on 1998. aastal inventeerinud L. Kannukene ja samblikke samal aastal E. Nilson ning 2010. aastal I. Jüriado ja E. Leppik. Linnustikku on uurinud A. ja T. Leito 1999. aastal ning 2008. aastal L. Aaslaid. Geoloogilistest väärtustest on ülevaateid koostanud 1999. aastal T. Kokovkin ja M. Ruubel.

Kaitsealal elab mitu Eestis haruldast liiki. Vask-porosamblikku (*Cladonia convoluta*) on Eestis leitud 18 kohast, neist 8 asuvad Sarve maastikukaitsealal. Loo-rebasesamblikku (*Vulpicida tubulosus*) on Eestis teada 13 kohast, neist 9 asuvad Sarve kaitsealal, sh 1 Aruküla sihtkaitsevööndi laiendusel. Jäigal keerdsamblal (*Tortella rigens*) on Eestis teadaolevalt 18 kasvukohta, neist 6 Sarve kaitsealal. Kaitsealalt teada olevatest liikidest on kõige haruldasem rändrahnudel kasvav Mougeot' koldsamblik (*Xanthoparmelia mougeotii*), millel on Eestis teada vaid 5 leiukohta, neist 2 Sarve kaitsealal. Kahjuks pärinevad viimased vaatlusandmed Sarve kaitsealalt aastast 1998, mistõttu Mougeot' koldsamblikku kaitse-eeskirjas eraldi kaitse-eesmärgina ei nimetata. See ei tähenda, et selle haruldase liigi loodetava olemasoluga kaitsealal ei arvestataks. Nii kehtiv kui ka kavandatav kaitsekord toetavad liigi säilimist. Ka mitmeid teisi keskkonnaregistrisse kantud väärtusi ei ole kaitse-eesmärgiks seatud, kuna nn katusliikide ja elupaikade kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse.

Kaitsealal on esindatud vaid piiranguvööndis elupaigatüübid liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (*6270), niiskuslembedes kõrgrohostud (6430) ning aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510). Need kolm elupaigatüüpi on killustunult elamumaade vahel või suuremate

aladena endistel põllumaadel, mis looduslike protsesside tulemusel on muutunud või muutumas poollooduslikeks kooslusteks. Arvestades nende alade killustatust või suhteliselt madalat looduskaitse väärtust, ei ole neid otstarbekas tsoneerida sihtkaitsevööndisse. Samas ei taga piiranguvööndi kaitsekord nende elupaigatüüpide säilimist, mistõttu neid kaitseala kaitse-eesmärgiks ei seata. Teisalt on need elupaigatüübid siinsel kaitsealal välja kujunenud senise piiranguvööndi kaitsekorra tingimustes, mistõttu ei ole ette näha suurt ohtu nende edasisele säilimisele. Piiranguvööndis jääb kinnisasja omanikule valikuõigus elupaigatüüpi säilitada või oma maad kaitsealale muul sobival moel kasutada, näiteks põlluharimiseks. Koostamisel oleva kaitsekorralduskavaga nähakse ette tegevused ja toetused ka nende kolme poolloodusliku elupaigatüübi taastamiseks ja hooldamiseks tingimusel, et kinnisasja omanik seda soovib või sellega nõus on.

Lisaks eespool kirjas olevale on Sarve maastikukaitseala kaitse all hoidmine põhjendatud ka asjaoluga, et tegemist on peaaegu ülepinnaalset Natura 2000 võrgustikku kuuluva alaga. Kaitseala on osa suuremast Väinamere linnu- ja loodusalast.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

Loodud 1973. aastal rajoonilise ehk kohaliku tähtsusega maastikukaitsealana, sai kaitseala riikliku staatuse 1996. aastal maastikukaitsealana, mille eesmärk oli säilitada haruldasi ja teadusliku väärtusega geoloogilisi objekte (Limneamere rannavalle) ning nendega seotud looduslikke ja poollooduslikke kooslusi. Looduskaitseaduse § 28 kohaselt on maastikukaitseala kaitseala maastiku säilitamiseks, kaitsmiseks, uurimiseks, tutvustamiseks ja kasutamise reguleerimiseks ning maastikukaitseala kaitserežiimiks võib olla sihtkaitsevöönd või piiranguvöönd. Aja jooksul on kaitseala roll liikide kaitsmisel küll suurenenud, kuid eelkõige peetakse oluliseks seisundi-, mitte protsessikaitset, mistõttu ei ole vajalik valida kaitseala tüübiks looduskaitseala.

Hoiuala on elupaikade ja kasvukohtade kaitseks määratud ala, mille säilimise tagamiseks hinnatakse kavandatavate tegevuste mõju ja keelatakse ala soodsat seisundit kahjustavad tegevused. Hoiuala ei tsoneerita erirežiimiga kaitsevöönditesse ja sellele ei kehtestata kaitsekorda täpsustavat kaitse-eeskirja. Samas on mitme kaitsealal esineva kaitseala liigi ja elupaigatüübi soodsa seisundi tagamiseks vajalik seada tingimusi või piiranguid suuremate rahvaürituste korraldamisele, telkimisele ja lõkke tegemisele. Järelikult peab kaitstava loodusobjekti tüübiks olema kaitseala, mida saab vastavalt kaitse-eesmärkidele tsoneerida kas siht- või piiranguvöönditeks.

Püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi.

Arvestades eeltoodut ja asjaolu, et eesmärgiks võetud väärtused eeldavad seisundikaitset, mitte protsessikaitset, on kaitstava loodusobjekti tüübiks maastikukaitseala valimine jätkuvalt põhjendatud.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välis- ja vööndite piir

Kaitseala piiritlemisel lähtuti sellest, et kaitstavad väärtused oleksid hõlmatud nende kaitseks sobivatesse vöönditesse ning piir oleks üheselt arusaadav ja looduses tuvastatav. Seetõttu on piiritlemisel kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (mõõdistatud maaüksuste piire, teid ja radu, kiviaedu), kuid kasutada tuli ka rannajoont ja mõttelisi sirgeid. Kaitseala

piiri kaardile kandmisel on alusena kasutatud Eesti põhikaarti (möötkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Planeeritavates piirides on kaitseala kogupindala 810 ha. Võrreldes senisega suureneb kaitseala pindala Väinamere hoiuala arvel 127,7 ha võrra, mis on suuremas osas riigi omandis olev maa, eramaad lisandub 10,2 ha (puudutab Viita kinnistut, katastritunnusega 63902:001:0506). Riigimetsamaad tsoneeritakse kaitseala sihtkaitsevööndisse ligikaudu 100 ha, suuremas osas varasema piiranguvööndi arvelt. Kolmel erakinnistul (katastritunnustega 63902:001:0697, 63902:001:0428 ja 63902:001:3253) muutub kaitsekord osaliselt rangemaks, sest senise piiranguvööndi asemel kuulub edaspidi igast kinnistust osa loodavasse Ristiranna sihtkaitsevööndisse. Valdavalt on lähtunud kaitseala varasemast välis- ja vööndipiirist.

Kaitseala koosneb kolmest lahustükist. Kõige loodepoolsem lahustükk on senine Aruküla sihtkaitsevöönd, mis on kaitse alla võetud 1996. aastal loopealse kaitseks ning mille piiritlemisel, nagu kõigi teistegi vööndite puhul, lähtuti vööndi kaitse eesmärgist ja looduses olevatest piiridest. Selle vööndi puhul lähtuti 1996. aastal põhiliselt teedest ja mõttelistest sirgetest põllumajandusliku maa ja metsastunud ala ning kaitstava loola vahel. Sihtkaitsevöönd on looduses tähistatud, kuid nüüd korrigeeritakse piiri maaüksuse Sarve maastikukaitseala 1 (katastritunnusega 63902:001:0695) piiri järgi. Ainus erand, kus kaitseala lahustüki piir ei kattu maaüksuse Sarve maastikukaitseala 1 (63902:001:0695) piiriga, on maaüksuse lääneosas, kus kaitseala piiriks saab kunagise teekoha kagupoolne ehk kaitsealapoolne teeserv. Kaitsealale lisandub 2,1 ha suurune riigi omandis olev maa-ala maaüksuse Sarve maastikukaitseala 1 (63902:001:0695) kaguosas. See maa-ala ei ole seni kaitse all olnud ning samuti ei kuulu see veel Väinamere linnu- ja loodusala koosseisu.

Kaitseala teine lahustükk hõlmab ulatuslikku loopealset ja on Aruküla sihtkaitsevööndi laiendus lõuna poole üle Heltermaa–Sarve–Aruküla tee. Kaitseala kaht lahustükki lahutab maaüksus 12101 Heltermaa–Sarve–Aruküla tee (63902:001:4010). Kaitseala ja Aruküla sihtkaitsevööndi laiendus senisel Väinamere hoiualal moodustub valdavalt maaüksusest Kärkla metskond 169 (63902:001:0704) ja osaliselt maaüksusest Kärkla metskond 185 (63902:001:0709). Mõlemast nimetatud maaüksusest jääb kaitsealast välja, hoiualale, neid maaüksusi läbivast loode-kagusuunalisest metsateest mere ehk edela poole jääv osa. Kaitseala piir kulgeb mööda metsatee kirdeserva. Kaitsealast ümbritsetuna jäävad kaitseala lahustüki sisse kaitseala koosseisu mittekuuluvad väikesed maaüksused Aksli (63902:001:4610) ja Passi (63902:001:1610), mille mõlema sihtotstarve on elamumaa ning millel jääb edasi kehtima Väinamere hoiuala kaitsekord.

Aruküla sihtkaitsevöönd jääb tervikuna riigi omandis olevale maale ja on piiritletud kinnistute katastripiiridega ning edelas ja loodenurgas pinnasteedega, mis on märgitud ka põhikaardile. Vööndi lõikab kaheks lahustükiks seda põhjaosas kagu-loodesuunaliselt läbiv Heltermaa–Sarve–Aruküla tee. Vööndi pindala suureneb 108,5 ha võrra ja on seejärel 134,9 ha. Kaitseala koosseisust on piirkonnas välja jäetud kolm eramaaüksust (kaks jäävad tervikuna lahustüki sisse ja üks moodustab sügava sissesopistuse). Võrreldes ümbritsevate aladega on nende maaüksuste loodusväärtuste tähtsus ja osakaal väike. Kahe väiksema maaüksuse (63902:001:4610 ja 63902:001:1610) puhul on suuresti tegemist endiste või praeguste õuealadega. Suurimal maaüksusel (63902:001:0053) on lisaks veel tiheda männikuga kaetud metsaala. Nimetatud maaüksuste liitmine kaitsealaga ei ole vajalik, sest need jäävad endiselt hoiuala koosseisu ja sealseid tegevusi saab piisavalt reguleerida hoiuala kaitsekorra abil. Sihtkaitsevöönd hõlmab kõige väärtuslikuma osa säilinud looladest.

Kaitseala kolmas ja kõige suurem lahustükk, mis on suuremas osas kaitse all alates kaitseala loomisest 1973. aastal, on Sarve poolsaarel ning piiritletud idast, lõunast ja läänest rannajoonega. Põhjast on kaitseala piiritletud Soonlepa lahest algava mõttelise edela-kirdesuunalise sirgega, mis ühtib samasuunalise kiviaiaga. Võrreldes Sarve maastikukaitseala senise välispiiriga, toimub maaüksuse Viita (63902:001:0506) juures muudatus: kui varem oli nimetatud maaüksus osaliselt Sarve kaitsealal ja osaliselt Väinamere hoiualal, siis edaspidi on see maaüksus tervikuna kaitseala koosseisus. Kaitsealaga liidetakse umbes 4 ha suurune jätkuvalt riigi omandis olev maatükk, mis asub Viita maaüksusest loode pool, ning riigile kuuluva maaüksuse Palu (63902:001:2900) põhjaserv. Edasi kulgeb piir mööda Viita maaüksuse põhjapiiri, ületab Heltermaa–Sarve–Aruküla tee, misjärel kulgeb põhja poole kuni mõttelise sirgeni tee ja mere vahel, mis on ühtlasi maaüksuse Meremäe (63902:001:0527) loodepiiri mõtteline pikendus üle Heltermaa–Sarve–Aruküla tee mereni, ja seejärel mööda seda mõttelist pikendust ida poole mereni (Tambi laukani).

Sarve poolsaarele jääva Ida-Sarve sihtkaitsevööndi piiri ei muudeta, seda vaid korrigeeritakse rannajoone, katastripiiride ja põhikaardile kantud teeradade järgi. Sihtkaitsevöönd hõlmab esinduslikumaid lookaasikuid ja ala, kus on suurem kaitsealuste liikide (teadaolevalt 22 liiki) kontsentratsioon, sh just seene- ja samblikuliikide osas. Teeradel kulgeb vööndi piir mööda teeraja sihtkaitsevööndipoolset serva. Korrigeeritud piiridega Ida-Sarve sihtkaitsevööndi pindala on 39,2 ha, mis on varasemast 0,8 ha väiksem. Vööndi laiendamine ei ole vajalik, sest ümbritsevate alade loodusväärtused on väiksemad ja vöönd piirneb kohati õuemaadega. Ida-Sarve sihtkaitsevööndi kinnisasja omandist on riigimaid 2,6 ha (sellest 1,1 ha on vööndit läbiv riigimaantee), eramaid on kolmel kinnistul kokku 20 ha (ükski erakinnistu ei jää tervikuna sihtkaitsevööndisse) ja jätkuvalt riigi omandis olevat maad 16,6 ha.

Lääne-Sarve sihtkaitsevööndit laiendatakse maakerkest tuleneva rannajoone muutumise tõttu Väinamere hoiuala arvel 2 ha ning piiri korrigeerimise ja kahe riigimaaüksuse osalise liitmise arvel 12,2 ha, kokku 14,2 ha võrra. Sihtkaitsevöönd hõlmab esinduslikumaid lookaasikuid ja ala, kus on suurem kaitsealuste liikide (teadaolevalt 26 liiki) kontsentratsioon, sh just samblikuliikide osas. Teedel kulgeb vööndi piir mööda tee sihtkaitsevööndi poolset serva. Uuendatud Lääne-Sarve sihtkaitsevööndi pindala on 124,9 ha, mis on senisest 13,5 ha suurem (vööndi põhja- ja lõunapiiril väheneb vööndi pindala piiri korrigeerimisel katastripiiri, teeraja ja kiviaia järgi kokku 0,7 ha). Omandi järgi kuulub vööndist riigile 49,8 ha, eramaid on 73,9 ha ja jätkuvalt riigi omandis olevaid maid 1,2 ha (peamiselt rannaäärsed maaribad). Eksperti ettepanekul liidetakse sihtkaitsevööndiga kahe riigile kuuluva maaüksuse (katastritunnustega 63902:001:3773 ja 63902:001:3762) seni piiranguvööndis olnud osa. Mõlemad maaüksused kuulusid seni sihtkaitsevööndisse osaliselt, samas kui sarnased loodusväärtused esinevad maaüksustel tervikuna. Vööndipiiri muudetakse eksperti ettepanekul veel kahel erakinnistul (katastritunnustega 63902:001:1410 ja 63902:001:3110), kus piir kulgeb edaspidi mööda pinnasteede telgjoont teede hargnemiskohani ja edasi mööda mõttelist sirget kaitseala välispiiriks oleva kiviaiani nii, nagu on kirjas seni kehtinud kaitseeeskirjas toodud Lääne-Sarve sihtkaitsevööndi sõnalises piirikirjelduses. Selliselt hõlmab sihtkaitsevöönd tervikuna väärtuslikku niiduala ning kaasab minimaalselt õue- ja niiduala vahel olevat metsaala. Mõlemast erakinnistust arvatakse seetõttu piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse kokku 0,66 ha. Vööndi ulatuslikum laiendamine ei ole otstarbekas, sest piirkonna olulisemad loodusväärtused on juba sihtkaitsevööndisse haaratud ning lisaks saab edasine laiendamine toimuda vaid eramaade arvel, mis aga sisaldavad muu hulgas õuemaad (õuealade loogiline väljapiiritlemine on raskendatud).

Ristiranna sihtkaitsevöönd on piiranguvööndi arvel moodustatav uus sihtkaitsevöönd, mis hõlmab ulatuslikku ja liigirikast loopealset. Sihtkaitsevöönd on piiritletud rannajoone, maaüksuste piiride, pinnasteede ja vööndi kirdetipus 37 m pikkuse mõttelise sirgega. Teeradadel kulgeb vööndi piir mööda teeraja sihtkaitsevööndipoolset serva. Vööndi pindala on 90,5 ha, sellest kolme erakinnistu (katastritunnustega Tooma 63902:001:0697, Helbe 63902:001:0428 ja Mäe 63902:001:3253) maid on 37,5 ha ning riigi omandis 48 ha ja jätkuvalt riigi omandis olevat maad 3,7 ha. Vööndist on teada 18 kaitsealust liiki ja vööndi pindalast on 56 ha inventeeritud esinduslikuks loopealseks ja 7 ha rannaniiduks, mis on Euroopa Liidus mõlemad esmatahtsad elupaigatüübid. Lisaks jääb sellesse sihtkaitsevööndisse 2 ha püsitaimestuga kivirandu (elupaigatüübi kood 1220) ja 10 ha haruldasi lookaasikuid.

Sarve piiranguvöönd on kaitseala suurim vöönd, mis seob Sarve poolsaare kolm sihtkaitsevööndit tervikuks ja on ühtlasi puhveralal. Piiranguvööndi põhiosa hõlmavad mitmed põllumajanduslikult kasutatavad alad ja õuemaad. Siiski jääb sinna ka looduskaitsealised väärtuslikumaid kooslusi: nii lagedamaid looalaseid kui ka lookaasikuid-männikuid ja vööndi keskosas paikneb puisniit. Nende loodusväärtuste piiritlemine eraldi sihtkaitsevööndiks ei ole siiski vajalik ega otstarbekas, sest tegu on poollooduslike kooslustega, väärtuslikud alad on suhteliselt killustatud ja olulisem osa loodusväärtustest on juba sihtkaitsevööndisse tsoneeritud. Muudatused piiranguvööndi piirides tulenevad põhiliselt muutustest sihtkaitsevööndite piirides, mida on käsitletud eespool. Kaitseala ja piiranguvööndiga liidetakse seni Väinamere hoiualasse kuulunud maariba kaitseala põhjapiiril. Hoiualast kaitsealasse tsoneeritava maariba pindala on 15,8 ha ning sellest 10,2 ha on osa Viita erakinnistust (katastritunnustega 63902:001:05060506 ja 63902:001:0322), millest pool kuulus juba varem Sarve maastikukaitseala Sarve piiranguvööndisse, 0,7 ha on osa riigile kuuluvast kinnistust (63902:001:2900), 0,3 ha riigile kuuluv lõik Heltermaa–Sarve–Aruküla teest (63902:001:4010) ning 4,6 ha jätkuvalt riigi omandis oleva maa kaks lahustükki, millest mereäärne on kasutusel ka supluskohana. See piirimuudatus muudab loogilisemaks ja lihtsamaks piirkonna loodusväärtuste kaitse korraldamise. Piirkonna väärtuslikud alad kuuluvad edaspidi tervikuna maastikukaitseala koosseisu ega ole väiksemate tükkidena killustatud erineva kaitsekorruga alade (kaitseala ja hoiuala) vahel. Pärast piirimuudatust on Sarve piiranguvööndi pindala 422 ha, mis on senisest 82,7 ha väiksem.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal esinevaid loodusväärtusi (eksperdid T. Tuulik, M. Mesipuu, K. Kalamees, L. Kannukene, E. Nilson, I. Juriado, R. Miller jt) ning kaitse-eeskirja kohta koostatud eksperdiarvamust (T. Aasma 2008). Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagavad kaitsealal esinevate liikide ja poollooduslike koosluste soodsa seisundi, on proportsionaalsed omavahel ning loodusväärtuste olulisuse ja haavatavusega.

Kaitseala jaguneb vastavalt kaitse-eesmärkidele, kaitsekorra eripäradele ja majandustegevuse piiramise astmele neljaks sihtkaitsevööndiks ja piiranguvööndiks. Sihtkaitsevööndi režiim on vajalik kaitsealuste liikide, nende elupaikade ning loo- ja rannakoosluste kaitseks ning poollooduslike koosluste säilimiseks. Elupaikade säilitamise kaudu hoitakse ka tüüpilist

maastikuilmet ning kaitstakse kogu looduse mitmekesisust. Piiranguvööndisse jäävad piirkonna majanduslikult kasutatavad alad, õuemaad, põllumaad ja muud looduskaitse seisukohalt vähemväärtuslikud alad.

Sarve maastikukaitseala pindala suureneb Väinamere hoiuala arvel 127,7 ha võrra. Kaitseala Aruküla sihtkaitsevööndi pindala suurendatakse esinduslike, seni Väinamere hoiuala koosseisus olnud loolade arvelt 108,5 ha võrra. Lääne-Sarve sihtkaitsevööndit laiendatakse maakerkest tuleneva rannajoone muutumise tõttu Väinamere hoiuala arvel 2 ha võrra. Kaitseala piiranguvööndiga liidetakse seni Väinamere hoiualasse kuulunud 15,8 ha suurune maariba kaitseala põhjapiiril ning rannikul suureneb piiranguvööndi pindala maakerke tulemusena 1,5 ha võrra.

Senise kaitseala välis- ja vööndite piiri muutmiseks ning kaitsekorra uuendamiseks tunnistatakse kehtetuks Vabariigi Valitsuse 27. augusti 1996. a määrus nr 219 „Sarve maastikukaitseala kaitse-eeskirja ja välispiiri kirjelduse kinnitamine”.

Eelnõukohase määrusega ei reguleerita kalapüüki ja ujuvvahendiga sõitmist, sest selleks sobivat veekogu kaitsealal ei ole. Teadaolevalt ei ole kaitseala sihtkaitsevööndis maaparandussüsteeme, mistõttu ei käsitle kaitse-eeskiri nende hoiutoid ei veerežiimi taastamist.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Kaitse-eeskirja kohaselt on inimesel lubatud kaitsealal viibida, korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi. Need tegevused olid ka varem lubatud ega ole otseselt ohustanud kaitseala kaitseväärtusi. Kaitseala teedel (teeseaduse § 2 lõike 1 tähenduses) on lubatud sõidukiga (liiklusseaduse § 2 punkti 73 tähenduses) sõitmine, sest nii ei kahjustata tee kõrval asuvaid kaitstavaid kooslusi. Kuna liikluse olulist kasvu ei ole ette näha, puudub vajadus seadusega lubatud sõidupiirangu kehtestamiseks. Jalgrattaga sõitmine on jätkuvalt lubatud ka radadel. Väljaspool teid on lubatud sõidukitega sõita järelevalve- ja päästetöödel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, kaitseala valitsemisega ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel. Ranna piiranguvööndis on mootorsõidukiga (liiklusseaduse § 2 punkti 40 tähenduses) sõitmine väljaspool selleks määratud teid ja radu ning maastikusõidukiga (liiklusseaduse § 2 punkti 36 tähenduses) sõitmine lubatud kutselise või harrastusliku kalapüügiõigusega isikul kalapüügiks vajaliku veesõiduki veekogusse viimiseks. Eeltoodud säte tuleneb looduskaitseaduse § 37 lõike 3 punktist 6 ja on kaitse-eeskirja lisatud rõhutamaks, et kuigi kalapüük on kaitsealal keelatud, ei ole keelatud kalapüügiga seotud tegevus. Teeseaduse mõistes on kõik teed rajatised ja nendel liiklemisel tuleb lisaks arvestada liiklusseaduses sätestatud erisustega. Mõisteid „maastikusõiduk”, „mootorsõiduk” ja „sõiduk” kasutatakse lähtuvalt liiklusseaduse § 2 punktidest 36, 40 ja 73. Kalapüügiks sobivaid veekogusid kaitsealal ei ole ja seetõttu kaitse-eeskiri kalapüüki jätkuvalt ei reguleeri. Samas on kaitseala piiranguvöönd kolmest küljest merega piiratud ja kalapaatide vette laskmiseks on randasõit vajalik. Veesõiduki veekogusse viimise all mõeldakse ka pärast samast kohast veesõiduki veekogust äratoomist. Veesõiduki veekogusse viimisel ja toomisel ei tohi kahjustada kaitstavaid liike ja elupaigatüüpe. Lisaks on kaitseala piiranguvööndis sõidukiga sõitmine väljaspool teid ja maastikusõidukiga sõitmine lubatud tehnovõrgurajatiste hooldamiseks vajalikel töödel, metsa- või põllumajandustöödel ning õuemaal. Kaitsealal on lubatud jahipidamine, kuna see ei ohusta kaitseala eesmärkide saavutamist. Jahipidamine oli lubatud ka varem.

Kaitseala valitseja nõusolekuta ei ole lubatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja kõlvikute sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoimingud, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, seada projekteerimistingimusi, anda ehitusluba või nõusolekut väikeehitise, sealhulgas lautri või paadisilla ehitamiseks, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba või ehitusluba või nõusolekut väikeehitise ehitamiseks, ning jahiulukeid lisasööta. Piirangud on vajalikud ala kaitse eesmärkide saavutamiseks, kooskõlastuse nõue tuleneb looduskaitseseaduse § 14 lõikest 1.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Tegevused, mis on kaitsealal keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud looduskaitseseadusega, valdavalt § 14 lõikega 1, ja täpsustatud kaitse-eeskirjaga. Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärasest ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste seadmine kõige enam kasutatav võtte, millega välditakse majandustegevuse kahjustavat mõju kaitstavatel aladel. Enamasti ei keelata tegevust, mis on kaitse-eeskirjas kaitseala valitseja nõusolekul lubatud, vaid püütakse kaalutusõiguse kaudu leida lahendusi, mis loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arenduse huvid.

2.5.4. Sihtkaitsevöönd

2.5.4.1 Sihtkaitsevööndi eesmärgid

Kaitseala sihtkaitsevöönd on kaitseala osa seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike ja poollooduslike koosluste säilitamiseks ning kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitseks. Kaitsealal on neli sihtkaitsevööndit: Aruküla, Ida-Sarve, Lääne-Sarve ja Ristiranna sihtkaitsevöönd. Aruküla sihtkaitsevööndi, mille ulatust seni Väinamere hoiuala koosseisus olnud esinduslike loalade arvel oluliselt suurendatakse, kaitse eesmärk on lookoosluste säilitamine ja taastamine ning kaitsealuste liikide elupaikade kaitse. Ida-Sarve ja Lääne-Sarve sihtkaitsevööndi eesmärk on lookoosluste, eelkõige lookaasikute, rannikukoosluste ja kaitsealuste liikide elupaikade kaitse. Ristiranna sihtkaitsevööndi, mis on piiranguvööndist eraldatav uus sihtkaitsevöönd, kaitse eesmärk on lookoosluste, rannikukoosluste ja kaitsealuste liikide elupaikade kaitse ning maastikuilme säilitamine. Ristiranna sihtkaitsevööndi moodustamise eesmärk on veel säilinud loopealsete ning rannikukoosluste sihipärasem taastamine ja hooldamine. Senine leebem kaitsereežiim ohustas kaitseväärtuste säilimist. Kaitse eesmärgi saavutamine sihtkaitsevööndites tagatakse hooldustöödega.

2.5.4.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on telkimine ja lõkketegemine lubatud kohas, mis on selleks kaitseala valitseja nõusolekul ette valmistatud ja tähistatud, ning kaitseala valitseja nõusolekul koosluste hooldustööde käigus ka väljaspool selleks ettevalmistatud ja tähistatud kohta. Selline regulatsioon on vajalik, kuna sihtkaitsevööndis asuvad kõrge väärtusega metsa- ja

niidukooslused, mille soodsa seisundi säilitamiseks on oluline lubada kooslusi kahjustada võivat tegevust, nagu lõkke tegemine või telkimine, vaid selleks ette nähtud kohas. Sihtkaitsevööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine on lubatud ainult kaitseala valitseja nõusolekul, sest kindlate tingimuste määramiseta võib suurem massiüritus põhjustada näiteks oluliste koosluste või liikide äratallamist.

Kaitseala valitseja nõusolekul on sihtkaitsevööndis lubatud koosluste kujundamine vastavalt kaitse eesmärgile, poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks ning kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik tegevus ning pilliroo ja adru varumine. Asjatundmatu ja kaitseala valitsejaga kooskõlastamata koosluse kujundamine võib kasu asemel kooslust hoopis kahjustada ja selle looduslikku või poollooduslikku mitmekesisust vähendada. Sama oht on liikide elutingimuste säilitamisega, mis eeldab liigispetsiifilisi eelteadmisi. Adru ja pilliroo varumine oli varasema kaitse-eeskirjaga reguleerimata ja seetõttu keelatud. Edaspidi on kaitseala valitseja nõusolekul adru ja pilliroo varumine sihtkaitsevööndis lubatud. Valel ajal pilliroo niitmine võib ohustada kaitsealuseid linnuliike ning varutud pilliroo või adru rannast äravedu võib oluliselt kahjustada väärtuslikke rannikukooslusi, kui ei rakendata meetmeid selle vältimiseks.

Erandina on kaitseala valitseja nõusolekul sihtkaitsevööndis, sealhulgas ranna ehituskeeluvööndis, lubatud tehnovõrgurajatise püstitamine kaitsealal paikneva kinnistu tarbeks ja tootmisotstarbeta rajatise püstitamine kaitseala tarbeks ning olemasolevate ehitiste hooldustööd. Ehitiste rajamine ei olnud varasema kaitse-eeskirjaga reguleeritud ja oli seetõttu tulenevalt looduskaitseaduse § 30 lõike 2 punktist 3 keelatud. On aga ilmnenud vajadus teatud rajatiste, näiteks tehnovõrgurajatise järele ühel erakinnistul asuva hoone jaoks. Kaitseala valitseja seatud tingimused peavad tagama, et kavandatav tegevus ei kahjustaks oluliselt kaitseala väärtusi. Kaitseala tarbeks vajalike rajatiste all peetakse silmas näiteks karjatarasid, kariloomade ulualuseid, kokkuajamisaedikuid, teid, vaateplatvorme. Ehitised jagunevad hooneteks ja rajatisteks, kuid täpsemalt on neid mõisteid selgitatud ehitusaduse §-s 2. Kaitseala valitseja nõusolekul erandina ranna ehituskeeluvööndisse rajatise püstitamise lubamine võimaldab sinna püstitada hädavajalikke rajatise ilma ehituskeeluvööndit vähendamata ja selleks detailplaneeringut tegemata. Selle erandi võimaldamine on asjakohane ka seetõttu, et vastavalt looduskaitseaduse § 40 lõikele 3 võib ranna ehituskeeluvööndit vähendamine toimuda Keskkonnaameti nõusolekul, samas on § 21 lõike 1 järgi kaitseala valitsejaks samuti Keskkonnaamet.

2.5.4.3. Vajalikud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on poollooduslike koosluste esinemisaladel nende ilme ja liigikoosseisu säilimise tagamiseks vajalik heina ja pilliroo niitmine, loomade karjatamine, puu- ja põõsarinde kujundamine ja harvendamine ning vaadete avamine. Lookaasikutes on vajalik mändide väljaraie. Kui lookaasikuis võtavad võimust männid, toob see kaasa lookoosluste vaesumise, sest valgustingimused halvenevad, pudenenud männiokkakiht matab alustaimetikku ja suurendab mullapinna happelisust. Pidevat hooldamist vajavaid alasid on sihtkaitsevööndis umbes 340 ha, sh vajab eelnevat või aeg-ajalt taastamist ligi 320 ha.

2.5.4.4. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Arvestades kaitse-eeskirjas sätestatud erisustega, on sihtkaitsevööndis keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Keelatud majandustegevuse all peetakse silmas suurtootmist või tööstust, mitte kaitseala tutvustamist, turismi või kaitse-eeskirjaga lubatud tegevusi. Looduskaitseseaduse § 17 lõige 10 sätestab, et poollooduslike koosluste säilimiseks vajaliku töö tegemist ei loeta majandustegevuseks ega ettevõtluseks. Loodusvarade keelatud kasutamise all mõeldakse loodusvara kasutamist kaitseala loodusväärtusi ohustavas koguses või moel.

Sihtkaitsevööndis on keelatud uute ehitiste püstitamine, välja arvatud eespool nimetatud erandlikel juhtudel.

2.5.5. Piiranguvöönd

2.5.5.1. Piiranguvööndi eesmärgid

Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse. Kaitsealal on Sarve piiranguvöönd, mille kaitse eesmärk on elustiku mitmekesisuse ja maastikuilme säilitamine ning poollooduslike koosluste kaitse. Piiranguvööndisse jäävatel aladel on väärtuslikke kooslusi ja haruldasi liike vähem kui sihtkaitsevööndis.

2.5.5.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on lubatud majandustegevus kooskõlas kaitse-eeskirjas nimetatud erisustega. Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud ehitise, kaasa arvatud ajutise ehitise, püstitamine. Rahvaürituste korraldamine on lubatud, kuid rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituste korraldamine selleks ettevalmistamata kohas, välja arvatud õuemaal, on lubatud üksnes kaitseala valitseja loal. Õuemaal on rahvaürituse korraldamine lubatud kinnisasja omaniku või valdaja nõusolekul. Suuremate rahvakogunemiste korraldamine väljaspool õuemaad tuleb enne kaitseala valitsejaga kooskõlastada, et vältida ürituste korraldamist kaitsealuste liikide kasvukohtades ja tallamisõrnades kooslustes ning tagada prügimajanduse korraldus.

Lubatud on veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmine õuemaal, välja arvatud rannas. Rannas ja vajaduse korral ka mujal väljaspool õuemaad on see lubatud kaitseala valitseja nõusolekul, sest piiranguvööndisse jäävad lautrikohad, mille korrastamine võib osutuda vajalikuks. Õuemaal üldjuhul olulisi loodusväärtusi ei esine ja seetõttu seal toimuv kaitseala kaitseväärtusi enamasti ei mõjuta. Rand on aga erinevate koosluste – ühelt poolt merekoosluste ja teiselt poolt maismaakoosluste – kokkupuutekoht, kus toimetamisel peab olema eriti ettevaatlik, sest teadmatuses võib kergesti sealseid loodusväärtusi kahjustada. Seetõttu on rannajoone muutmine võimalik vaid erandina ja ainult kaitseala valitseja seatud tingimustel. Ka väljaspool õuemaad ja randa on veekogu veetaseme ja kaldajoone muutmine erandlik, kuid kui selleks vajadus tekib, näiteks tuletõrje veevõtukohta rajamiseks, siis kaitse-eeskiri seda ei välista, vaid võimaldab kaitseala valitsejal olukorda kaaluda ja tingimusi seada.

Lubatud on metsa majandamine, kusjuures uuendusraietest on lubatud vaid häilraie ning metsa majandamisel peab säilima koosluse looduslik tasakaal, liikide ja vanuse mitmekesisus. Uuendusraie on lubatud häilraiena, kuna see on turberaietest kõige sarnasem looduslikule häiringule (tuulemurrule, tormiheitele, ürasekirüüstele, põlengule vms) ning seetõttu loodusilmelisele maastikukaitsealale ja kaitsealustele liikidele sobivaim. Lageraiet ei saa lubada, kuna see ohustaks piiranguvööndis kasvavaid kaitsealuseid taimeliike (kaunis kuldking ja

pruun raunjalg), mis ei talu valgustingimuste järske muutusi. Varasema kaitse-eeskirjaga kehtestatud turberaie perioodi vähemalt 40 aastat ei peeta enam põhjendatuks, kuna nii pikk raieperiood jätab tärkava metsapõlvkonna liiga pikaks ajaks halbadesse valgustingimustesse, mis pärsib arengut.

Telkimine ja lõkke tegemine on lubatud kohtas, mis on selleks kaitseala valitseja nõusolekul ette valmistatud ja tähistatud. Kaitseala valitseja nõusolekul on see lubatud koosluste hooldustööde käigus ka väljaspool ettevalmistatud ja tähistatud kohta ning eramaal kinnisasja omaniku või valdaja loal. Selline regulatsioon on vajalik, kuna ka piiranguvööndis esineb kohati kõrge väärtusega metsa- ja niidukooslusi, mille soodsa seisundi säilitamiseks on oluline lubada kooslusi kahjustada võivat tegevust, nagu lõkke tegemine või telkimine, vaid selleks ette nähtud kohtades või tingimustel. Eramaal oskab ja suudab kinnisasja omanik üldjuhul ise jälgida, et tema omandit ja sellel asuvaid loodusväärtusi ei kahjustataks. Telkimise ja eriti lõkke tegemise lubamine eramaal vaid kinnisasja omaniku või valdaja nõusolekul on Eestis üldjuhul erandlik ning suurendab kinnisasja omaniku vastutust tema maal toimuva eest. Suvisel ajal on Sarve poolsaar, nagu kogu Hiiumaa, väga külastatav piirkond ning ilma kinnisasja omaniku või valdaja aktiivse abita on kaitsekorra tagamine keeruline. Võimaliku suurema ohu ennetamiseks on kaitse-eeskirjas ette nähtud suuremate rahvaürituste kaitseala valitsejaga kooskõlastamise kohustus, millest oli juttu eespool. Telkida ja lõket teha tahtvate külastajate tarbeks on kaitseala piiranguvööndis riigile kuuluval kinnistul nn Sarve telkimisala ja munitsipaalomandis oleval maal asub küla jaanikukoht (nn Sarve keskus).

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud roo varumine külmumata pinnaselt. Nõusoleku küsimine on vajalik, ennetamaks pinnase kahjustamist või roostikus elutsevate lindude ohustamist.

2.5.5.3. Vajalikud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndi poollooduslike koosluste esinemisaladel on nende ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik heina ja pilliroo niitmine, loomade karjatamine, puu- ja põõsarinde kujundamine ja harvendamine ning vaadete avamine. Lookaasikutes on vajalik mändide väljaraie. Pidevat hooldamist vajavaid alasid on piiranguvööndis umbes 226 ha, sh vajab eelnevat või aeg-ajalt taastamist ligi 190 ha.

2.5.5.4. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine ja maavara kaevandamine, kuna see võib pöördumatult muuta kaitsealuseid kooslusi. Tulenevalt maapõueseaduse § 2 punktist 2 on maavara looduslik kivim, setend, vedelik või gaas, mille lasund või selle osa on keskkonnaregistris arvele võetud. Maapõueseaduse § 59 lõike 2 järgi on füüsilisest isikust kinnisasja omanikul õigus talle kuuluva kinnisasja piires kaevandamisloata võtta looduslikku kivimit, setendit, vedelikku või gaasi, mis ei ole maavaravaruna arvele võetud, isiklikus majapidamises kasutamise eesmärgil, kui seadus ei sätesta teisiti. Sama paragrahvi lõike 3 järgi on maavaravaru, mis ei ole maavaravaruna arvele võetud, lubatud sama isiku teisele kinnisasjale transportida ainult Keskkonnaameti nõusolekul. Seega omal maal võib oma tarbeks näiteks kruusa võtta, kuid kruusa vedamiseks kasvõi endale kuuluvale teisele maaüksusele tuleb see enne kooskõlastada Keskkonnaametiga.

Keelatud on puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine, biotsiidi,

taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine, välja arvatud põllu- ja õuemaal. Puhtpuistute kujundamise ja energiapuistute rajamise piirang on vajalik metsade elustiku mitmekesisuse säilitamiseks. Biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamist metsamaal ning looduslikul rohumaal keelatakse, kuna see võib vähendada elustiku mitmekesisust ja kahjustada ökosüsteemi. Keelatud on puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Kui pinnas seda võimaldab, võib kaitseala valitseja lubada puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt, näiteks kuiva ilmaga, sest igal aastal ei pruugi nii külma ilma olla, et pinnas piisavalt kõvaks külmuks.

3. Menetluse kirjeldus

Kaitse-eeskirja avalik väljapanek toimus 1.–18. oktoobri 2010. a Keskkonnaameti Kärkla kontoris, Salinõmme kontoris ja Pühalepa Vallavalitsuses. Avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu toimumisajast teatati 28. septembril 2010. a väljaandes Ametlikud Teadaanded, 30. septembril 2010. a üleriigilise levikuga ajalehes Postimees ja 28. septembril 2010. a kohalikus ajalehes Hiiu Leht.

Looduskaitseaduse § 9 kohase kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti 58-le kaitsealal paikneva kinnisasja omanikule, kohalikule omavalitsusele ning riigimaa haldajatele Riigimetsa Majandamise Keskusele ja Maanteeametile uue kaitse-eeskirja kehtestamise teade tähtkirjaga. Kiri sisaldas teavet avaliku arutelu toimumise aja ja koha kohta ning teadet, et kui pretensioone ega ettepanekuid ei esitata, loetakse, et kinnisasja omanik on kaitse-eeskirja kooskõlastanud. Koos kirjaga saadeti igale kinnisasja omanikule kaitse-eeskirja eelnõu, selle seletuskiri ja kavandatava tzoneeringu skeem, kuhu olid märgitud ka kaitsealal asuvad maaüksused. Saadetud teadetest ei jõudnud adressaatideni viis kirja, nende kinnisasja omanike (peale ühe, kes võttis ise telefonitsi Keskkonnaametiga ühendust ning kellele saadeti kaitse-eeskirja eelnõu ja seletuskiri e-postiga) teavitamiseks avaldati teade Ametlikes Teadaannetes (6. detsembril 2010. a) ja ajalehes Postimees (3. detsembril 2010. a). Oma arvamuse on kirja teel esitanud katastriüksuse 63902:001:1180 omanik ning telefonitsi katastriüksuste 63902:001:0561 ja 63902:001:0562 omanik. Lisaks avaldas kaitse-eeskirja kohta arvamust Keskkonnainspeksiooni Lääne regiooni Hiiumaa büroo.

Kirjalikult ettepanekuid esitanuile vastati kirjalikult ja telefonitsi ettepaneku esitanule telefonitsi, nagu ettepaneku esitaja ise soovinud oli. Pärast kirjadele vastamist toimus 21. oktoobril 2010. a Kärdlas Hiiu Maavalitsuse majas avalik arutelu, kus osales 12 inimest (sh 4 Keskkonnaameti töötajat). Avalikustamisel tutvustati kaitseala piiride ja kaitsekorra muudatusi, kaitse-eeskirja eelnõu ning vastavalt kaitseala välispiiri muutumisele ka piirneva Väinamere hoiuala piiri muutumist.

Esitatud ettepanekud

Ettepaneku esitaja	Ettepanek	Menetleja otsus
Maaiüksuse Loigu (63902:001:0561 ja 63902:001:0562) omanik	1. Senine kaitse-eeskiri võimaldab Sarve MKA Sarve piiranguvööndis kruusa (ja klibu) kaevandamist oma tarbeks kaitseala valitseja nõusolekul, kuid uus eelnõu seda ei võimalda. Ettepanek on seda ka edaspidi teatud tingimustel võimaldada.	See on ka edaspidi võimalik, kuid kuna seda tegevust reguleerib maapõueseadus (oma kinnistu tarbeks on lubatud, oma teisele kinnistule vedamiseks on vajalik Keskkonnaameti luba), siis seda kaitse-eeskirjas ei käsitleta. Teemat

		selgitatakse täiendavalt määruse eelnõu seletuskirjas.
Katastriüksuse Rannaäärse (63902:001:1180) omanik	2. Sarve maastikukaitseala kaitse-eeskirja seletuskirjas tuleb selgelt lahti kirjutada, mida mõistetakse majandustegevuse all. Märgitud on „Majandustegevuseks ei loeta poollooduslike koosluste hooldamist ja taastamist ning kaitseala tutvustamist”. Lähtudes kaitse-eeskirjades kasutatud põhimõttest, et mis ei ole lubatud, on keelatud, ei saa Sarve maastikukaitseala sihtkaitsevööndites olevate elektriliinide kaudu müüa elektrienergiat, tegeleda kutselise kalapüügiga, korjata marju-seeni tulusaamise eesmärgil, tegeleda jahiturismiga ja pilliroo varumisega. Eespool nimetatud tegevus ja võib-olla mõni veel peaks olema käsitletud kaitse-eeskirja seletuskirjas lubatud majandustegevusena, sest see on kohaliku kogukonna jaoks oluline.	Vastavalt ettepanekule täiendatakse määruse eelnõu, et kajastada lubatud majandustegevuse erisusi, ning täiendatakse ka seletuskirja.
Katastriüksuse Rannaäärse (63902:001:1180) omanik	3. Sarve maastikukaitseala kaitse-eeskirja seletuskirjas on kirjas, et „Väljaspool teid on lubatud sõita järelevalve- ja päästetöödel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, kaitseala valitsemisega ja kaitse korraldamisega seotud töödel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel ning lisaks piiranguvööndis liinirajatiste hooldamiseks vajalikel töödel, metsa- või põllumajandustöödel ning õuemaal”. Samas on eeskirjadega lubatud kalapüük ja jahipidamine. Kalapüügiks on vaja teinekord paat viia vette ajaloolises lautrikohas, kus praegu puudub tee, kuid rannik on selleks sobiv. Praegu välistab kaitse-eeskiri selle. Jahipidamisel on vaja tuua ära jahisaak, mis tavaliselt ei asu teede läheduses, kuid kaitse-eeskiri välistab selle. Eeskirjaga on lubatud pilliroo ja adru varumine,	Looduskaitseaduse (edaspidi <i>LKS</i>) § 37 lõike 3 punkt 6 ütleb, et ranna või kalda piiranguvööndis on keelatud mootorsõidukiga sõitmine väljaspool selleks määratud teid ja radu ning maastikusõidukiga sõitmine, välja arvatud kutselise või harrastusliku kalapüügiõigusega isikul kalapüügiks vajaliku veesõiduki veekogusse viimiseks, pilliroo varumiseks ja adru kogumiseks. Jahipidamine on kaitse-eeskirjaga lubatud töö ja vajaduse korral saab jahisaagi äratoomiseks sõidukit või maastikusõidukit kasutada. Vastavalt ettepanekule ja

	kuid eeskiri välistab selle äratoomise.	seadusele täiendatakse määruse eelnõu ja seletuskirja.
Katastriüksuse Rannaäärse (63902:001:1180) omanik	4. Hiiumaal on ajalooliselt kogu aeg kala püütud ja igal perel (Sarve piirkonnas) oli oma kinnistul lautri- või sadamakoht. Kaitse-eeskirja eelnõu seletuskirjas on kirjas, et „Kaitsealal ei ole lubatud ilma kaitseala valitseja nõusolekuta muuta katastriüksuse kõlvikute piire ega kõlviku sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoimingud, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, anda nõusolekut väikeehitise, sealhulgas lautri või paadisilla ehitamiseks”. Nende nõusolekute andmine sõltub pahatihti ametniku suvast. Mõistlik oleks lautrikohtade taastamise mõiste eraldi sisse tuua, sest alati ei ole tegemist uue lautrikoha ehitamisega klassikalises mõistes, vaid varem olemas olnud merele pääsu taastamisega.	Kaitse-eeskiri ei saa olla vastuolus LKS-ga. Kaitseala valitseja esitab nõusoleku või nõusoleku andmisest keeldumise põhjendatud kaalutusotsusena, lähtudes kaitstava ala loodusväärtustest. Lautrikoha mõiste juriidilises tähenduses praegu puudub. Looduslikult sobiva koha kasutamine lautrikohana pole kaitsealal keelatud. Kui lautrikoht vajab taastamist (puhastamist, süvendamist, materjalide vetteuputamist või paigaldamist) ja ehitusseaduse mõistes on tegemist ehitustegevusega, on see kaitse-eeskirja eelnõu järgi võimalik väljaspool sihtkaitsevööndit. Sihtkaitsevööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud olemasolevate ehitiste hooldustööd.
Keskkonnainspeksioon	5. Kalapüügi mainimine lubatud tegevusena kaitsealal, kus puudub veekogu, millest kala püüda, on selgelt ülereguleerimine ja segaduse tekitamine. Ettepanek on muuta eelnõu § 4 lõiget 4 järgmiselt: „Kaitsealal on lubatud jahipidamine”.	Vastavalt ettepanekule muudetakse määruse eelnõu ja täiendatakse seletuskirja, sest kuigi kaitseala on suures osas merega ümbritsetud, ei ole kaitsealal endal kalapüügiks sobivat veekogu.
Keskkonnainspeksioon	6. Eelnõu § 10 punkt 1 on vastuolus § 4 lõikega 4 ja § 9 lõike 3 punktiga 4, mis ütlevad, et kaitsealal on lubatud jahipidamine ja kalapüük ning sihtkaitsevööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud pilliroo ja adru varumine. Põhilisteks roo varujateks on ettevõtjad, kes kasutavad seda roogu katuste tegemiseks, seega on roo varumine osa nende majandustegevusest. Samas on nii pilliroog, mereadru kui ka ulukid	Vastavalt ettepanekule täiendatakse määruse eelnõu ja seletuskirja (vt 2. ettepanekut).

	ikkagi loodusvara ja nende kasutamine on keelatud ka isiklikuks otstarbeks. Ettepanek on muuta § 10 sõnastust järgmiselt: „Sihtkaitsevööndis on keelatud: 1) majandustegevus ja loodusvarade kasutamine, välja arvatud § 4 lõikes 4 ja § 9 lõike 3 punktis 4 lubatud tegevus”.	
Arutelul küsimuse esitaja	Arutelul esitatud küsimus	Arutelul antud vastus ja tulemus
Üllar Soonik, Mihkel Leivalt	Teede korrastamine sihtkaitsevööndis: millises mahus on see lubatud (maauksus paikneb sihtkaitsevööndi taga, juurdepääs ainult sihtkaitsevööndi kaudu), teed kasutavad ka teised, nt jahimehed, tee on rikutud.	Tee on ehitis ja eeskiri lubab ka sihtkaitsevööndis ehitiste hooldustöid. Tulevikus saab tegevust täpsustada kaitsekorralduskava koostamise käigus.
Pühalepa Vallavalitsus	Segadus ehitistega: mis on ehitis, mis rajatis, mis hoone? Mida lubatakse, mida mitte?	Lisada seletuskirja viide ehitusseadusele, kus on olemas ehitise, rajatise ja hoone mõistete definitsioonid.

Kaitse-eeskirja uus avalik väljapanek (koos Hiiumaa laidude maastikukaitseala uue kaitse-eeskirja ning vastavalt Väinamere hoiuala Hiiu ja Lääne maakonnas piiride muutmise määruste eelnõudega) toimus 1.–14. oktoobrini 2012. a Keskkonnaameti Kärkla kontoris, Pühalepa Vallavalitsuses ja Ridala Vallavalitsuses. Avaliku väljapaneku ajast, vastuväidete ja ettepanekute esitamise tähtajast ning avaliku arutelu toimumise ajast teatati 24. septembril 2012. a Ametlikes Teadaannetes ja üleriigilise levikuga ajalehes Eesti Päevaleht, 22. septembril 2012. a Lääne maakonna kohalikus lehes Lääne Elu ning 25. septembril 2012. a Hiiu maakonna kohalikus ajalehes Hiiu Leht. Teade avaldati ka Keskkonnaameti, Pühalepa Vallavalitsuse ja Ridala Vallavalitsuse kodulehel.

Vastuväidete ja ettepanekute esitamise tähtpäevaks 15. oktoobriks 2012. a ei laekunud ühtegi vastuväidet ega ettepanekut. Avalikul arutelul 18. oktoobril 2012. a Keskkonnaameti Kärkla kontoris osales kokku kuus inimest, neist kolm Keskkonnaametist. Avalikustamisel tutvustati kaitseala piiride ja kaitsekorra muudatusi, kaitse-eeskirja eelnõu ning vastavalt kaitseala välispiiri muutumisele ka piirneva Väinamere hoiuala piiri muutumist. Avalikul arutelul ei esitanud keegi kaitse-eeskirja eelnõu kohta vastuväiteid või ettepanekuid.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud järgmiste EL õigusaktidega:

1. nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taime- ja loomastiku kaitsest (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50).
2. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2009/147/EÜ loodusliku linnustiku kaitse kohta (ELT L 20, 26.1.2010, lk 7–25).

Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega kaasa aidata bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomisse annab oma panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslike elupaigatüüpe ja liikide elupaiku. Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitatav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” lisa 1 punkti 1 alapunktiga 66 on Natura 2000 võrgustiku linnualaks esitatud Väinamere linnuala ja lisa 1 punkti 2 alapunktiga 517 on Natura 2000 võrgustiku loodusalaks esitatud Väinamere loodusala. Sarve maastikukaitseala on osa Väinamere linnu- ja loodusalast, mistõttu tuleb Sarve maastikukaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Väinamere loodusala on Natura 2000 võrgustiku alaks kinnitatud Euroopa Komisjoni 12. novembri 2007. aasta otsusega 2008/24/EÜ, millega võetakse vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ vastu boraalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade esimene ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbriga K(2007) 5402 all, ELT L 012, 15.01.2008 lk 118–382). Viimati ajakohastati boraalse biogeograafilise piirkonna loodusalade nimekirja Euroopa Komisjoni 7. novembri 2013. aasta rakendusotsusega 2013/742/EL, millega võeti vastu boraalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade seitsmes ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbriga C(2013) 7361 all, ELT L 350, 21.12.2013 lk 555–758).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2009/147/EÜ ehk linnudirektiivi artikli 1 kohaselt käsitleb nimetatud direktiiv kõikide looduslikult esinevate linnuliikide, kaasa arvatud nende munade, pesade ja elupaikade kaitset EL liikmesriikides. See hõlmab nende liikide kaitset, hoidmist ja kontrolli ning kasutamist. Linnudirektiivi artiklite 2 ja 3 kohaselt rakendavad liikmesriigid vajalikke meetmeid, sealhulgas kaitsealade loomine eelnimetatud linnuliikide arvukuse hoidmiseks tasemel, mis vastab eelkõige ökoloogilistele, teaduslikele ja kultuurilistele nõuetele, arvestades samal ajal majanduslikke ja puhkeaja veetmisega seotud vajadusi. Sarve maastikukaitsealal on eesmärgiks linnudirektiivi I lisas nimetatud nõmmelõokese (*Lullula arborea*) ja II lisas nimetatud suurkoovitaja (*Numenius arquata*) kaitse.

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek Väinamere loodusala piiri muutmiseks. Väinamere loodusala piiri muutmisel lisandub Natura 2000 võrgustiku alade hulka Aruküla sihtkaitsevööndi kirdeosas 2,1 ha, mille võrra suureneb loodusala osakaal riigile kuuluval kinnistul Sarve maastikukaitseala 1 (63902:001:0695).

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määrusega täpsustatakse kaitseala kaitse-eesmärke ja tsoneeringut, mis aitab kaasa väärtuslike koosluste ja liikide säilimisele ning nende soodsa seisundi saavutamisele.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii strateegia Euroopa 2020 kui ka tegevuskava

Ressursitõhus Euroopa. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2020 (KOM(2011)2441), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks aastaks 2020. Kinnitatav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist.

Sarve maastikukaitseala on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele. Looduskaitseliste piirangute kehtestamisel lähtutakse loodusväärtustest ja sellest, kus need esinevad. Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Meile teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole. Eelnõu avalikustamise käigus saadeti kohalikele omavalitsustele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid. Looduskaitseaduse § 9 lõike 71 punktide 3 ja 4 järgi on avalikustamise üheks eesmärgiks saada menetlusosalistelt neile teadaolevad andmed, mis omavad puutumust antud eelnõuga.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb eelnõu jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane vähenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuarist. Määruse jõustumisest tulenev kohalikele vallale laekuva maamaksu tegeliku vähenemise summa on arvestuslikult 277 eurot aastas, mis tuleneb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse arvatavast maast (90,5 ha) ja hoiuala režiimist sihtkaitsevööndi režiimi arvatavast maast (108,5 ha). Muu saamata jääva maamaksu summa (497 eurot) tuleneb mereäärse maa hinna tõusust. Kokku laekub maamaksu vähem 774 eurot.

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 20 on kinnisasja omanikul õigus pärast kaitse-eeskirja kinnitamist algatada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, riigile omandamist kinnisasja harilikule väärtusele vastava tasu eest. Kaitseala kaitse-eeskirja menetlemise ajal ei ole laekunud ühtegi ettepanekut maa riigile omandamise kohta. Kaitsekord muutub rangemaks 37,5 ha eramaal, kuid kuna alal esinevad peamiselt poollooduslikud kooslused, mille hooldamine on lubatud ja isegi vajalik, siis maa sihtotstarbelist kasutamist kaitsekord oluliselt ei piira ning riigil maa omandamise kohustust ei teki. Lähtudes maade riigile omandamise andmetest alates aastast 1999 kuni 2014 (nii vahetamise, omandamise kui tasaarvestuse tulemus), on kokku riigile omandatud 10 045 hektarit looduskaitsealust maad. See teeb kokku 1,25% kõigist kaitstavatest aladest. Järjekorras ootab omandamist 2428 hektari omandamine, mis teeb kokku 0,3% kaitsealusest maast. Lähtudes toodud andmetest, leiame, et eramaade omanike huvi riigile omandamise vastu ei ole suur ja konkreetse määruse jõustumine ei avalda olulist mõju juba võetud kohustustele. Lähtudes sellest ei suurenda määruse jõustumine oluliselt juba võetud riigieelarvelisi kohustusi.

Sarve maastikukaitsealal asuvat piiranguvööndis olevat erametsamaad tsoneeritakse sihtkaitsevööndisse 3,3 ha. Natura metsa toetust makstakse Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondist (EAFRD) ning kaasfinantseeritakse Eesti riigi eelarvest. Toetuse määr on piiranguvööndis asuva metsaala ühe hektari kohta 60 eurot aastas ning sihtkaitsevööndis asuva metsaala ühe hektari kohta 110 eurot aastas. Tsoneeringumuudatuste tulemusena suureneb Natura 2000 erametsatoetuste võimalik kulu maksimaalselt 165 euro võrra. Metsatoetuse taotlejate arv on viimastel aastatel jäänud u 70% juurde võimalikust taotlejate arvust. Seega võime prognoosida tegelikult täiendavaks kuluks u 116 eurot aastas.

Kaitsealal on hooldamist vajavaid poollooduslikke kooslusi 565 ha ja taastamist vajavaid poollooduslikke kooslusi 457 ha. Vastavalt põllumajandusministri 8. märtsi 2010. a määrusele nr 19 „Poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse saamise nõuded, toetuse taotlemise ja taotluse menetlemise täpsem kord aastateks 2007–2013” makstakse Natura aladel riigi poolt poollooduslike koosluste hooldamiseks toetust ühe hektari puisniidu kohta 238,07 eurot aastas ja ühe hektari muu poolloodusliku koosluse kohta 185,98 eurot aastas. Vastavalt keskkonnaministri 1. juuni 2004 määrusele nr 62 „Loodushoiutoetuse taotlemise, taotluse läbivaatamise ja toetuse maksmise kord, nõuded toetuse maksmiseks ja toetuse määrad” makstakse Natura aladel riigi poolt poollooduslike koosluste taastamiseks toetusi, millede määrad on vahemikus 179–435 eurot hektari kohta, sõltuvalt kooslusel tõrjutavast materjalist (roog või võsa), pinnast (tasane või mätastunud) ning võsa kõrgusest ja tihedusest. Poollooduslike koosluste hooldamise ja taastamisega seoses ei kaasne riigile määruse kehtestamisega täiendavaid kulusid, kuna hooldatava ega taastatava ala maht sellega ei suurene.

Riigieelarve strateegia perioodi jooksul kulude maht oluliselt ei muutu.

Määruse jõustumine ei too kaasa uute organisatsioonide moodustamist. Samal ajal käesoleva määruse jõustumisega tuleb jõustada ka Vabariigi Valitsuse 8. septembri 2005. a määruse nr 233 „Hoiualade kaitse alla võtmine Hiiu maakonnas” muutmine, sest muutub Sarve maastikukaitseala ja Väinamere hoiuala vaheline piir.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Üldkorralduse tunnustele vastavad määruses need sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused, mis on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Kõik ministeeriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.

Marko Pomerants

Keskkonnaminister